

Робочий час педагогічних працівників: правові аспекти

Робочий час педагогічних працівників: правові аспектиТрудові відносини у системі загальної середньої освіти регулюються Кодексом законів про працю, Законами України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», іншими нормативно-правовими актами.

Відповідно до ст. 50 Кодексу законів про працю України (КЗпП), нормальна тривалість робочого часу не може перевищувати 40 годин на тиждень.

Для окремих категорій працівників з високим інтелектуальним і нервовим навантаженням (учителі, викладачі, лікарі та ін.) статтею 51 КЗпП України передбачено встановлення скороченої тривалості робочого часу.

Правові відносини, пов'язані з розподілом педагогічного навантаження в начальних закладах, врегульовані Законом України «Про загальну середню освіту», Положенням про загальноосвітній навчальний заклад, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 27.08.2010р. № 778, Примірним статутом загальноосвітнього навчального закладу, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 29.04.2002р. № 284, Типовими правилами внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів», затвердженими наказом Міністерства освіти України від 20.12.1993р. № 455, Інструкцією про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затверджена наказом Міністерства освіти України від 15 квітня 1993р. № 102, а також Галузевою угодою між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України на 2011-2015 роки.

Відповідно до статті 25 Закону України «Про загальну середню освіту» педагогічне навантаження вчителя загальноосвітнього навчального закладу (час, призначений для здійснення навчально-виховного процесу) включає 18 навчальних годин протягом навчального тижня, що становлять тарифну ставку, а також інші види педагогічної діяльності, зокрема: класне керівництво, перевірка зошитів, завідування навчальними кабінетами тощо.

Розподіл педагогічного навантаження у загальноосвітньому навчальному закладі здійснюється його керівником і затверджується відповідним органом управління освітою. При цьому, педагогічне навантаження вчителя загальноосвітнього навчального обсягом менше 18 годин встановлюється тільки за його згодою.

Перерозподіл педагогічного навантаження протягом навчального року допускається у разі зміни кількості годин з окремих предметів, що передбачається робочим навчальним планом, або за письмовою згодою педагогічного працівника з додержанням законодавства України про працю.

Отже, законодавством встановлено мінімально гарантований обсяг педагогічного навантаження вчителя загальноосвітнього навчального закладу – 18 годин, з урахуванням якого керівник навчального закладу та відповідний орган управління освітою зобов'язані здійснювати розподіл педагогічного навантаження.

Права, надані керівнику навчального закладу щодо розподілу педагогічного навантаження, кореспондуються з його обов'язками додержання вимог закону щодо забезпечення педагогічного навантаження вчителя в обсязі не менше 18 годин.

Згідно з пунктом 6.3.1. Галузевої угоди між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України на 2011-2015 роки керівникам закладів та установ освіти при встановленні вчителям, викладачам навчального навантаження на новий навчальний рік рекомендовано зберігати, як правило, його обсяг, а також дотримуватися принципу наступності роботи, викладання предметів у класах, групах.

Згідно з пунктом 63 Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти навчальне навантаження між учителями, викладачами та іншими педагогічними працівниками розподіляється керівником установи за погодженням з профспілковим комітетом залежно від кількості годин, передбачених навчальними планами, наявності відповідних педагогічних кадрів та інших конкретних умов, що склалися у відповідному навчальному закладі, та з обов'язковим дотриманням Кодексу законів про працю України.

Пунктом 20 Типових правил внутрішнього розпорядку визначено, що керівник закладу освіти зобов'язаний довести до відома педагогічних працівників у кінці навчального року (до надання відпустки) обсяг їхнього педагогічного навантаження на наступний навчальний рік.

Окрім педагогічного навантаження робочий час вчителя включає інші види педагогічної діяльності в такому співвідношенні до тарифної ставки:

- класне керівництво – 20-25 відсотків;
- перевірка зошитів – 10-20 відсотків;
- завідування майстернями – 15-20 відсотків;
- завідування навчальними кабінетами – 10-15 відсотків;
- завідування навчально-дослідними ділянками – 10-15 відсотків.

Розміри доплат за інші види педагогічної діяльності визначено постановою Кабінету Міністрів України від 25.08.2004р. № 1096.

На даний час законодавством не передбачено обмежень цього виду педагогічного навантаження максимальним чи мінімальним робочим часом, необхідним для його виконання.

Робочий час учителів залежить від затвердженого розкладу навчальних занять та планів виховної та методичної роботи.

Міністерством освіти і науки України пропонується внести зміни до Закону України «Про освіту», якими передбачити тривалість робочого тижня для педагогічних працівників 36 годин.

Контроль за розподілом педагогічного навантаження між учителями здійснюють відповідні органи управління освітою.

Згідно з пунктом 21 Типових правил внутрішнього розпорядку для працівників устанавлюється п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями. При п'ятиденному робочому тижні тривалість щоденної роботи (зміни) визначається правилами внутрішнього розпорядку або Графіками змінності, які затверджує керівник закладу освіти за погодженням з профспілковим комітетом закладу з додержанням тривалості робочого тижня.

У тих закладах освіти, де за умовами роботи запровадження п'ятиденного робочого тижня є недоцільним, встановлюється шестиденний робочий тиждень з одним вихідним днем.

П'ятиденний або шестиденний робочий тиждень встановлюється власником або уповноваженим ним органом спільно з профспілковим комітетом з урахуванням специфіки роботи, думки трудового колективу і за погодженням з місцевими органами виконавчої влади.

У межах робочого дня педагогічні працівники закладу освіти повинні вести всі види навчально-методичної та науково-дослідницької роботи відповідно до посади, навчального плану і плану науково-дослідної роботи.

Час початку і закінчення роботи і обідньої перерви встановлюється для працівників Правилами внутрішнього розпорядку конкретного закладу освіти.

За погодженням з профспілковим комітетом деяким структурним підрозділам і окремим групам працівників може встановлюватись інший час початку і закінчення роботи.

Працівникам надається перерва для відпочинку і харчування тривалістю не більше двох годин.

Перерва не включається в робочий час. Перерва для відпочинку і харчування повинна надаватись, як правило, через чотири години після початку роботи (стаття 66 КЗпП).

Час початку і закінчення перерви встановлюється правилами внутрішнього трудового розпорядку. Працівники використовують час перерви на свій розсуд. На цей час вони можуть відлучатися з місця роботи.

Надурочна робота та робота у вихідні та святкові дні забороняється (ст.ст. 71, 73 КЗпП, п. 23 Типових правил).

Залучення окремих працівників до роботи в установлені для них вихідні дні допускається у виняткових випадках, передбачених законодавством, за письмовим наказом (розпорядженням) власника або уповноваженого ним органу (керівника) закладу освіти з дозволу профспілкового комітету.

Робота у вихідний день може компенсуватися за погодженням сторін наданням іншого дня відпочинку або у грошовій формі у подвійному розмірі.

Під час канікул, що не збігаються з черговою відпусткою, педагогічні працівники залучаються до педагогічної та організаційної роботи в межах часу, що не перевищує їхнього навчального навантаження до початку канікул (п. 25 Типових правил внутрішнього розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів України, затверджених наказом Міністерства освіти України від 20.12.93 р. № 455).

Питання про тривалість робочої години педагогічного працівника регулюється п. 64 Інструкції № 102, згідно з якою ставки заробітної плати встановлюються виходячи із витрат робочого часу в астрономічних годинах (60 хв.). Короткі перерви між уроками є робочим часом педагогічного працівника.

Питання залучення педагогічних працівників до чергування в закладі регулюється п. 24 Типових правил внутрішнього розпорядку. Графік чергування та його тривалість затверджує керівник закладу за погодженням з педагогічним колективом та профспілковим комітетом.

Забороняється залучати до чергування у вихідні та святкові дні вагітних жінок та матерів, які мають дітей віком до трьох років.

ТРИВАЛІСТЬ РОБОЧОГО ЧАСУ ВЧИТЕЛЯ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ, ПРИЙНЯТОГО НА СТАВКУ

9 вересня 2013, Новини, Режим робочого часу Версія для друку

Тривалість робочого часу вчителя загальноосвітнього навчального закладу, прийнятого на ставку Робочий час вчителя, якого було прийнятого на ставку, складається з виконання навчального навантаження (18 годин на тиждень) та інших видів педагогічної діяльності. Педагогічне навантаження – це час, призначений для здійснення навчально-виховного процесу.

Педагогічне навантаження вчителя включає 18 навчальних годин протягом навчального тижня, що становлять тарифну ставку, а також інші види педагогічної діяльності в такому співвідношенні до тарифної ставки:

- класне керівництво - 20 - 25 відсотків;
- перевірка зошитів - 10 - 20 відсотків;
- завідування майстернями - 15 - 20 відсотків;
- завідування навчальними кабінетами - 10 - 15 відсотків.
- завідування навчально-дослідними ділянками - 10 - 15 відсотків.

Законодавством передбачено скорочений робочий час для педагогічних працівників. Проте, оскільки конкретної тривалості робочого часу для педагогічних працівників не визначено, він встановлюється правилами внутрішнього трудового розпорядку закладу, посадовою інструкцією працівника, колективним договором, іншими локальними нормативно-правовими актами. Цими ж документами визначається і тривалість роботи працівників під час канікул.

Залучення учителів, які здійснюють індивідуальне навчання дітей за медичними показаннями, до виконання іншої організаційно-педагогічної роботи у канікулярний період, здійснюється в межах кількості годин навчального навантаження, установленого при тарифікації до початку канікул.

Періоди, впродовж яких у навчальних закладах не здійснюється навчальний процес (освітня діяльність) у зв'язку із санітарно-епідеміологічними, кліматичними чи іншими, не залежними від працівників обставинами, є робочим часом педагогічних та інших працівників. У зазначений час працівники залучаються до навчально-виховної, організаційно-методичної, організаційно-педагогічної робіт відповідно до наказу керівника закладу в порядку, передбаченому колективним договором та правилами внутрішнього трудового розпорядку.

Галузевою угодою між Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України на 2011–2015 роки передбачено також рекомендацію керівникам закладів та установ освіти і науки:

- створювати умови для використання педагогічними працівниками вільних від навчальних занять та виконання іншої педагогічної роботи за розкладом окремих днів тижня з метою підвищення кваліфікації, самоосвіти, підготовки до занять тощо за межами навчального закладу;

- при складанні розкладів навчальних занять уникати нераціональних витрат часу педагогічних працівників, які здійснюють викладацьку роботу, забезпечувати безперервну послідовність проведення уроків, навчальних занять, не допускати тривалих перерв між заняттями (так званих "вікон").

А ваш директор може показати документ, де класне керівництво, перевірка зошитів, завідування кабінетом вимірюється в годинах? Якщо дійсно вона знайде такий документ, то відпрацьовуйте ці години, а якщо такого документу немає, то і проблеми немає. Це завдання керівництва доводити законність своїх вимог. Хотів би побачити наказ, де вчителю оголосили б догану за те, що він не відпрацював години за перевірку зошитів у канікулярний час. :)

Тривалість робочого часу для вчителів шкіл

Робочий час учителя загальноосвітнього навчального закладу (час, призначений для навчально-виховного процесу) визначається у статті 25 Закону «Про середню освіту» від 13 травня 1999 р. № 651-XIV (далі — Закон № 651-XIV) як педагогічне навантаження.

Педагогічне навантаження вчителя загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу та форми власності - це час, призначений для здійснення навчально-виховного процесу.

Порядок попередження педагогічних працівників про педагогічне навантаження в наступному навчальному році

Педагогічне навантаження вчителя, що винагороджується тарифною ставкою, становить 18 навчальних годин протягом навчального тижня. Але цим усе навчальне навантаження вчителя не вичерпується. Воно встановлюється керівником загальноосвітнього навчального закладу на навчальний рік і затверджується відповідним органом управління освітою (це правило поширюється і на навчальні заклади приватної власності).

Таке педагогічне навантаження може включати виконання обов'язків щодо класного керівництва, перевірки зошитів, завідування майстернями, навчальними кабінетами, навчально-виховними ділянками, здійснення інших видів педагогічної діяльності. Будь-яких обмежень цього виду педагогічного навантаження максимальним чи мінімальним робочим часом, необхідним для його виконання, не передбачається. Встановлюються лише розміри оплати, яка здійснюється за виконання такої роботи понад тарифну ставку. Отже, на сьогодні загальна тривалість скороченого робочого часу вчителів залишається невизначеною, що й обумовило контроль з боку відповідних органів управління освітою за розподілом педагогічного навантаження між учителями, який (розподіл) здійснюється керівником загальноосвітнього навчального закладу.

Закону не суперечитиме включення до колективних договорів, що укладаються в загальноосвітніх навчальних закладах, умов про те, що розподіл педагогічного навантаження між учителями керівник такого закладу повинен погодити з виборним органом первинної профспілкової організації.

Згідно з частиною першою статті 49 Закону «Про вищу освіту» від 17 січня 2002 р. № 2984-III (далі — Закон № 2984-III) робочий час педагогічних і науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів усіх рівнів акредитації визначається КЗпП. Частина друга статті 48 Закону № 2984-III не передбачає такої посади педагогічних та науково-педагогічних працівників, як учитель. Отже, на педагогічних і науково-педагогічних працівників не може поширюватися частина третя статті 51 КЗпП, що передбачає встановлення скороченої тривалості робочого часу для вчителів. За таких умов посилання в частині першій статті 49 Закону № 2984-III на КЗпП, яким визначається робочий час педагогічних і науково-педагогічних працівників, має тлумачитися в такий спосіб, що тривалість робочого часу цієї категорії працівників узагалі не скорочується. Встановлюється лише, що час виконання навчальних, методичних, наукових, організаційних та інших трудових обов'язків у навчальному році не повинен перевищувати річний робочий час, який, враховуючи вищевикладене, має розраховуватися виходячи з нормального робочого часу, встановленого статтею 50 КЗпП.

Крім того, обмежується навчальне навантаження цієї категорії працівників. Воно не може перевищувати 900 год. на навчальний рік для науково-педагогічних працівників і 720 год. — для педагогічних. Індивідуальним планом педагогічного чи науково-педагогічного працівника на навчальний рік визначаються види навчального навантаження кожного такого працівника та обсяг навантаження за кожним видом.

Відповідно до норми «Типових правил внутрішнього трудового розпорядку для працівників державних навчально-виховних закладів України», затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 20.12.1993 р. № 455 (з наступними змінами, внесеними наказом МОН України від 10.04.2000 р. № 73), прямим обов'язком керівника закладу освіти є доведення до відома педагогічних працівників наприкінці навчального року (до надання відпустки) про педагогічне навантаження в наступному навчальному році. У випадку повної відсутності можливості забезпечити педагогічного працівника навчальним навантаженням питання вирішується шляхом скорочення штату працюючих (із дотриманням чинного законодавства).

Відповідно до закону України «Про загальну середню освіту», Інструкції про порядок обчислення заробітної плати працівників освіти, затвердженої наказом Міністерства освіти і науки України від 15 квітня 1993 року № 102, педагогічне навантаження вчителя загальноосвітнього навчального закладу незалежно від підпорядкування, типу та форми власності обсягом менше тарифної ставки встановлюється тільки за його згодою.

Навчальне навантаження між учителями, викладачами та іншими педагогічними працівниками розподіляється директором установи за узгодженням із профспілковим комітетом залежно від кількості годин, передбачених навчальними планами, наявності педагогічних кадрів та інших конкретних умов, що склались у закладі (з дотриманням Кодексу законів про працю України).

Окрім педагогічного навантаження вчителя на тарифну ставку 18 навчальних годин на тиждень робочий час включає інші види педагогічної діяльності в такому відношенні до тарифної ставки:

класне керівництво - 20-25 %;

перевірка зошитів - 10-20 %;

майстернями - 15-20 %;

навчальними кабінетами - 10-15 %.

У вихователя загальноосвітнього навчального закладу навантаження становить 30 годин, а у вихователя загальноосвітньої спеціальної школи (школи-інтернату) - 25 годин на тиждень, що складає тарифну ставку.

Перерозподіл педагогічного навантаження протягом навчального року допускається в разі зміни кількості годин з окремих предметів, що передбачається робочим навчальним планом, або за письмовою згодою педагогічного працівника з додержанням законодавства України про працю.

Чи має право педагогічний працівник відмовитись від навантаження на ставку?

Установлення неповного робочого часу (у тому числі педагогічним працівникам) регулюється ст. 56 Кодексу законів про працю України. Так, за угодою між працівником і власником чи вповноваженим органом (у даному випадку директором закладу освіти) неповний робочий день або неповний робочий тиждень може встановлюватись як при прийнятті на роботу, так і згодом. Причому прохання вагітної жінки, жінки, яка має дитину до чотирнадцяти років або дитину-інваліда, у тому числі таку, яка перебуває під опікою, або здійснює догляд за хворим членом сім'ї відповідно до медичного висновку стосовно встановлення неповного робочого часу, має бути задоволене. Одностороннє небажання педагогічного працівника без зазначених поважних причин працювати з неповним навантаженням може розцінюватись як порушення умов трудового договору. Обсяг навчальної та іншої педагогічної роботи, яку може виконувати педагогічний працівник за основним місцем роботи, граничними розмірами не обмежується.

Учителям вечірніх (змінних) середніх загальноосвітніх шкіл (класів) з очно-заочною формою навчання, заочних шкіл, а також учителям, які навчають дітей, які перебувають на тривалому лікуванні в лікарнях, і викладачам педучилищ визначається два рази на рік до початку першого та другого півріччя, а викладачам вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації та професійно-технічних навчальних закладів визначається один раз на рік до початку навчального року.

Робочий час учителів та інших педагогічних працівників загальноосвітніх закладів регулюється затвердженим розкладом навчальних занять, складеним відповідно до тижневого навантаження, а також планів виховної та методичної роботи.

Під час канікул, які не збігаються з черговою відпусткою, керівник закладу освіти залучає педагогічних працівників до педагогічної та організаційної роботи в межах часу, що не перевищує їх навчального навантаження до початку канікул.

Питання про тривалість робочої години педагогічного працівника регулюється посадовою Інструкцією, згідно з якою ставки заробітної плати педагогічних працівників устанавлюються, виходячи із витрат робочого часу в астрономічних годинах (60 хв). Короткі перерви, передбачені між уроками (лекціями), є робочим часом педагогічного працівника. Тривалість уроків і перерв устанавлюється відповідно до положення про навчальний заклад. У навчальних планах шкіл усіх типів і найменувань, педучилищ, професійно-технічних закладів час на навчальні дисципліни визначається в академічних годинах (45 хв), крім 1-х класів, де навчаються діти шестирічного віку, - 35 хв, у 2-4-х класах - 40 хв. Скорочення тривалості уроку не є підставою для зменшення норми часу, що передбачається на вивчення предмета, і не є підставою для зменшення норми часу для оплати в розрізі чверті, півріччя, року. Збільшення кількості уроків у зв'язку зі зменшенням їх тривалості не означає збільшення навчального навантаження, устанавленого під час тарифікації.

Не робіть сьогодні того, що можна зробити завтра

Ірина Дорогова

У кожної людини при слові «вчитель» обов'язково виникає свій власний образ. У когось він впливає зі спогадів дитинства, а хтось згадує викладача свого сина чи доньки. Але завжди вчитель або вчителька в усі часи, в усіх країнах — це людина, яка впевнено знає, що, як і коли потрібно робити. У всякому випадку, так здається оточуючим, такою вона залишає пам'ять по собі у спогадах своїх учнів. Вона завжди на своєму учительському місці-п'єдесталі й готова допомогти. Але ж вчитель — це така сама людина, ти, я, мама чи тато. У неї є сім'я, чоловік, діти... Вони теж потребують її уваги, піклування. Яким чином сучасному вчителеві встигнути усюди і все зробити? Де брати на все час? Потрібно знайти золоту середину між роботою, що забирає майже весь час, й особистим життям поза школою.

Обов'язки викладача займають багато часу. Щоправда, праця в школі має свої «за» і «проти». Низька зарплатня — але відпустка два місяці й улітку. Щоденна перевірка зошитів — але два вихідні, ще й методичний день, теж вільний від занять. Класне керівництво за символічну платню — зате власні діти під наглядом, у тій же школі, навчальні плани кожен день — але постійне спілкування з людьми, батьківські збори — але повага та авторитет серед дорослого населення місцевості, засідання методоб'єднання — але почесна і відповідальна місія представника елітного ешелону інтелігенції та людини перш за все найсучасніше інформованої, позакласні заходи, атестація вчителів на категорію — але постійна робота мозку, культпоходи з класом до музею і театру — але можливість побачити щось цікаве. І звичайна набридлива круговерть повсякденності: розмови з батьками, контроль прогульників, гуртки, мікрорайон, додаткові заняття, уроки, збори, педагогічні ради, щоденники, тематичні, відкриті уроки, журнал та звіти, звіти, звіти... І це далеко не все. Громадські навантаження, підвищення кваліфікації, оформлення кабінету, стінгазета, та мало чого ще вигадають...

Учителю ж залишається лише самотужки судорожно розмірковувати, на що і скільки часу витратити, де його брати і що робити з тими справами, що часу собі у цій добі не знайшли. Але й на це нема часу. Досвід показує, що вчитель з оригінальним педагогічним мисленням, не скований трафаретним або шаблонним типом мислення, який систематично поповнює свої знання, рано чи пізно приходить до власних рецептів оптимального розподілення часу. Але це повільний шлях, що припускає проби та помилки, а вони коштують дорого. Та проблема часу для викладачів стоїть дуже гостро. Спробуємо хоча б частково її вирішити.

Учені підраховали, що фактично викладач витрачає на роботу в середньому від 58 (сільські школи) до 66,5 (школи у великих містах) годин на тиждень! При цьому навчальна робота з учнями з предмета складає третину в містах, а на селі — чверть від цього часу. Витрати часу на підготовку до уроків, поурочне планування складають до 14,5 години, при цьому слід підкреслити, що середні цифри по регіонах тяжіють до 10 годин на тиждень, а на початку навчального року вчителі витрачають на це ще більше часу. Завідування кабінетом, підготовка дидактичного матеріалу займають до 14 годин. Перевірка зошитів забирає ще 10 годин на тиждень! Іще 3–4 години витрачається на підвищення кваліфікації та індивідуальну роботу з учнями. Педради, методичні збори та наради займають до 2 годин. Додайте ще батьківські збори, що проводяться по 1–3 години один раз на чверть, позакласні заходи за планом роботи школи один раз на чверть... А ще є екскурсії та виїзди з учнями, оформлення особових справ, видача атестатів, проведення випускного балу, все це займає в основному від трьох-чотирьох днів до двох тижнів у кінці кожного року. Залежно від предметів, які викладалися, кількість часу, що витрачають вчителі на різні види педагогічної діяльності, дещо різниться. 62 години тижневого навантаження — це цифра, отримана в результаті регіонального обстеження. Із цієї системи виключені години класного керівництва (оформлені, як правило, в рамках внутрішнього сумісництва) й підвищення кваліфікації поза школою.

Отримані результати свідчать про те, що робочий час учителя можна умовно поділити на урочну діяльність, що займає 18 годин на тиждень, або 45 % усього робочого часу; позаурочну педагогічну діяльність — 7 годин, або 17,5 %; роботу з підготовки й забезпечення навчального процесу — 10 годин, або 25 %, та організаційно-педагогічну діяльність, що складає 5 годин, або 12,5 % робочого часу вчителя.

Не складно підрахувати, що вільного часу в середньостатистичного викладача школи взагалі не має бути. Складається враження, що хтось навмисне так розраховував, так якимось усе влаштував, щоб праця вчителя нагадувала працю середньовічного раба на галерах. Залишилося тільки запитати, а коли, взагалі, жити? Бо виходить, як у словах однієї пісні Бориса Гребенщикова: «...Жизнь ползет, как змея в траве, пока мы водим хоровод у фонтана...» А ще пригадаємо, на хвилинку, невідомість наших учителів. Треба комісію зустріти — ми миємо, фарбуємо, ремонтуємо, прикрашаємо рідну школу і, взагалі, робимо все що скажуть. Треба статистику зібрати — наша вчителька увечері ходить по квартирах і працює. А як же? Що, хіба можна відмовитись? Відмова одного буде означати ще більше навантаження на інших... Ось і немає вільного часу у вчителя! А як наслідок — пилука на столі в кімнаті, на якій дуже зручно написати чийсь номер телефону, «Мівіна» для дітей замість маминого борщу, «гори» книжок у коридорі, гори зошитів на столах, безпритульна сім'я... і далі, по маршруту з усіма зупинками... самі знаєте.

А ще. З часом подекуди нерви розладнуються. Та й взагалі недобре себе почуваємо. Професія вчитель вже давно віднесена спеціалістами до групи ризику прояву невротичних, психосоматичних розладів. До сукупності

факторів, що безпосередньо впливають на стан здоров'я вчителів, входять особливості їхньої складної і різнопланової діяльності — підвищена тривалість робочого дня, висока психоемоційна напруга, професійна відповідальність за результати навчально-виховного впливу... Зокрема, урок (у структурі робочого часу вчителя він посідає основне місце) є тим головним навантаженням, що ставить до його нервово-психічної сфери надзвичайно потужні вимоги.

Як свідчать результати бесід, спостережень і опитувань учителів шкіл Полтави та області, витрати часу на всі види діяльності перевищують допустимі норми. Підрахунок часу денної роботи вчителя дозволив установити, що при навантаженні в межах 18–24 годин на тиждень учителі в середньому працюють 10–12 годин на день. Крім того, робота вчителя з батьками, учнями, колегами, громадськістю передбачає не лише професіоналізм, комунікативну культуру, компетентність, але й високу емоційну стійкість, уміння володіти собою, неупередженість, стриманість, толерантність і взагалі просто неабияку витримку. Тому у вчителів загальноосвітніх шкіл частіше виникають різноманітні порушення у психічній сфері, розвиваються невротичні розлади, а на їхньому фоні — психосоматичні хвороби (гіпертонія, інфаркт міокарда, ішемічна хвороба серця, виразкова хвороба шлунка, гастрит, порушення ендокринного балансу, судинні ураження мозку тощо). Отакі страхітливі наслідки.

На жаль, постійним супутником учителя є стрес. Тому педагогові, який прагне бути здоровим, необхідно докласти для цього певних зусиль. Частіше відпочивати, проводити більше часу зі своєю сім'єю, друзями поза школою. Іноді навіть дозволити собі подорож.

Необхідно щоденно виділяти для себе хоча б 20–30 хвилин. Розслабитися, згадати щось приємне, подивитися у дзеркало й сказати собі гарні, добрі слова. Такі моменти — це час примирення з буттям. Нервова система заспокоїться, й емоційне навантаження спаде. Узяти собі за правило вирішувати проблеми у міру їх накопичення, тобто послідовно, особливо не переймаючись тим, що постане перед вами завтра, спокійно і з найменшими для себе втратами виконати те, що треба зробити сьогодні, а завтра буде новий день. Намагатись завжди обирати для себе шляхи найменшого опору у вирішенні складних завдань. Берегти себе.

Часто в наших школах учительським часом зловживають, використовуючи його не за призначенням. Як запобігти зайвим навантаженням? Таке трапляється здебільшого в канікулярний час. Ще одна розповсюджена проблема — це надання вчителю методичного дня. Звертаючись до юриста, викладачі питають: чи повинна школа надавати вчителю методичний день? Якщо так, чи повинен учитель перебувати у вільний день у школі та надавати адміністрації звіт про те, що він робив у цей час? Чинним законодавством не передбачено надання вчителям одного методичного дня на тиждень. Наявність вільних днів (одного чи більше) на тиждень залежить від того, наскільки правильно складено розклад уроків у школі. Адміністрація повинна не тільки дотримувати санітарних правил з метою недопущення перевантаження учнів, але й максимально економити час учителя. На жаль, не все звичайно робиться так, як воно повинно бути. Але щоб запобігти отим самим страхітливим наслідкам, певно «дешевше» все-таки буде вимагати від адміністрації саме таких дій щодо розкладу уроків. Не повинен учитель бути присутнім у школі у свій вільний від занять день. Ніяких «замін» у цей день! Досить бути невідомими «чарівними паличками» в руках адміністрації! Якщо на цей час не передбачено ніяких загальношкільних заходів, у яких ви були б задіяні, ви не повинні надавати будь-яких звітів про те, чим ви займалися.

Інше «болюче» питання: чи має право адміністрація школи залучити вчителя до ремонту під час літніх канікул (фарбувати, білити, мити викладацьку кімнату, кабінети й коридори школи)? Положенням про режим робочого часу та часу відпочинку працівників навчальних закладів дійсно передбачено, що період осінніх, зимових, весняних та літніх канікул для викладачів є робочим часом. У цей час, за законом, педагогічні працівники проводять педагогічну, методичну, а також організаційну роботу, пов'язану з реалізацією освітньої програми, у рамках їхнього робочого часу (встановленого об'ємом педагогічної роботи), що був установлений до початку канікул. Обов'язки вчителя на цей час ось такі: систематично підвищувати свою професійну кваліфікацію, брати участь у методичних об'єднаннях та інших формах методичної роботи, здійснювати зв'язок з батьками, виконувати правила й норми охорони праці, техніки безпеки й протипожежного захисту. Ніяких ремонтних робіт для вчителів не передбачено! У адміністрації школи немає підстав примушувати вчителя до проведення ремонтних робіт. Якщо це не добровільне безкоштовне прибирання території (суботник), то виконання будь-яких ремонтних робіт учителем має бути оформлено додатковою угодою з додатковою оплатою. Професія викладача вимагає від людини сили волі, наполегливості, дипломатії, дисципліни. Усе це так, але вчителька — це перш за все жінка. І як емоційній істоті для здорового повноцінного життя (й праці) їй необхідно відчувати себе потрібною, захищеною, впевненою у собі. А це можливо лише за умови грамотного обережного розподілу свого робочого та особистого часу. І увесь цей нескінченний шкільний «хоровод біля фонтана», безумовно потрібно «ділити на двадцять два», а безглуздим використанням і зловживанням треба навчитись казати рішуче «ні!», не побоюючись «репресій» з боку адміністрації, бо, по-перше, життя дійсно може непомітно так і проповзти повз вас, як змія у траві, по-друге, у районних відділеннях освіти не стоять довжелезні черги бажаних зайняти ваше робоче місце. І пам'ятайте, головне, що ви потрібні дітям, вони люблять саме вас, незважаючи ні на що — тож приділяйте найбільшу кількість часу тій справі, яку ви колись обрали за покликом душі.